

Verbonden met het verleden. Heemkunde of de grote mogelijkheden van kleine geschiedenis

Nele Provoost

'Heemkunde is hip', zo titelde één van de bijdragen in de Knack van februari 2013.¹ Het artikel gaat in op de toegenomen belangstelling van het brede publiek voor familiegeschiedenis en de geschiedenis van de eigen woonplaats of regio. Een toename die, volgens de auteur, vooral te wijten is aan internet en het massaal online beschikbare bronnenmateriaal.

Heemkunde mag dan 'hip' zijn volgens het Knackartikel, het blijft in de eerste plaats toch een oubollig imago hebben. Zelfs diehard heemkundebeoefenaars hebben het niet altijd makkelijk met de term:

Eigenlijk vind ik dat een heel ouderwets woord, heem. Ons heem. Ik zou echt niet weten welk ander woord je er moet aan geven. Dat is oubollig hé, dat is een oubollig imago. Maar je moet daar wel een beetje abstractie van maken, want ik weet niet hoe je het anders zou noemen. Lokale geschiedenis. Maar heemkunde zegt nog meer hé.²

Uit dit citaat van een doorgewinterde heemkundige blijkt bovendien dat het niet makkelijk is om een echt sluitende definitie van heemkunde te geven. Wanneer is iets als 'heemkunde' te catalogiseren? Is het boek 'Antwerpen, biografie van een stad', dat in 2011 onder redactie van drie Antwerpse historici verscheen,³ een heemkundige publicatie, zoals de meeste studenten tijdens een college Publieksgeschiedenis meenden? En waarom dan wel of niet? Dat het bij heemkunde om lokale of regionale geschiedenis gaat, lijkt evident, maar toch zit in het begrip ook nog een andere gelaagdheid. 'Heemkunde zegt nog meer', zoals de heemkundige het in bovenstaand citaat uitdrukte. Dat 'meer' is essentieel om heemkundigen en het heemkundig onderzoek te begrijpen én verklaart bovendien ook gedeeltelijk waarom de vroegmoderne periode minder aanwezig is in het publieke domein.

Er zijn nochtans heel wat kansen voor vroegmoderne publieksgeschiedenis. Deze bijdrage gaat op zoek naar die mogelijkheden en focust daarbij op de rol van intermediairs zoals Heemkunde Vlaanderen.⁴ Als bemiddelaar probeert deze Vlaamse cultureel-erfgoedorganisatie onder andere om de kloof tussen academische geschiedenis en geschiedenis van/voor het publiek, meer specifiek heemkunde, te dichten. Want dat heemkundig onderzoek anders is dan academisch onderzoek, staat buiten kijf. 'Anders', maar niet per definitie slechter of minderwaardig. De vraag naar wat vroegmoderne (academische) historici en heemkundigen van elkaar kunnen leren, kan dus niet helemaal voorbij gaan aan het verschil tussen geschiedenis van/voor een breed publiek en geschiedenis zoals die aan de universiteit wordt bedreven. En dat verschil heeft veel te maken met de reeds eerder genoemde 'gelaagdheid' in de definitie van heemkunde. Nadat we hier kort bij stil hebben gestaan, zoomen we in op Heemkunde Vlaanderen en de cultureel-erfgoedgemeenschap 'heemkunde'. Hoe kan deze erg diverse gemeenschap warm worden gemaakt voor vroegmoderne geschiedenis. Het artikel brengt mogelijke drempels aan het licht en sluit af met een aantal kansen vertrekkend vanuit concrete werking van Heemkunde Vlaanderen.

Verbonden met het verleden

¹ Cathy Galle, 'Heemkunde is hip', *Knack* (20 februari 2013) 68.

² Persoonlijk interview, 24 juni 2013.

³ Inge Bertels, Bert De Munck en Herman Van Goethem, *Antwerpen, biografie van een stad* (Antwerpen 2011).

⁴ <http://www.heemkunde-vlaanderen.be>

In tegenstelling tot wat sommigen misschien denken, ligt volgens mij het onderscheid tussen heemkunde en academische geschiedbeoefening niet zozeer in schaalgrootte of methode.⁵ Hoewel nogal wat heemkundige bijdragen op een eerder anekdotische en weinig probleemstellende manier lokale gebeurtenissen en figuren behandelen, hoeft heemkundig onderzoek niet noodzakelijk zo te zijn.⁶

Maar wat maakt heemkunde dan precies anders? ‘Wel’, zo antwoordde ook de reeds eerder geciteerde heemkundige op de vraag naar wat dat ‘meer’ in heemkunde dan wel was, ‘misschien zit er voor velen meer in dat het ook een emotionele gebondenheid is met uw, met de roo [maakt woord niet af], met de, met het heem, met het lokale hé. Eigenlijk is dat automatisch hé, als je geen emotionele gebondenheid hebt met uw streek, denk ik niet dat je aan heemkunde kunt doen.’⁷ Heemkunde impliceert dus een zekere verbondenheid. Er is sprake van een emotionele band tussen de onderzoeker en het object van zijn of haar onderzoek.

Die gevoelsmatige laag onderscheidt heemkunde niet alleen van academische geschiedenis, maar maakt haar tegelijk ook vaak problematisch in de ogen van hedendaagse historici. De band tussen onderzoeker en onderzoeksobject is vandaag niet alleen losser geworden, maar vaak ook verdacht. Persoonlijke betrokkenheid is voor academische historici eerder een odium dan een troef. Een zekere afstand van het onderzochte onderwerp wordt door de meesten als essentieel gezien om de nodige kritische zin aan de dag te kunnen leggen.⁸ De maatschappelijke opdracht van de historicus, zo beargumenteert Jo Tollebeek, ‘veronderstelt niet langer de innige verbondenheid met het verleden die zo lang als kwintessens van ‘het’ historisch besef is beschouwd’.⁹ Het vertrekpunt van een postmoderne historicus is het besef van ‘afstand’, terwijl dat van heemkundigen net de ‘verbondenheid’ is.¹⁰ Dit verklaart ook waarom erfgoedwerkers en historici dikwijls op gespannen voet leven.¹¹

Toch is die spanning geen evolutie van de laatste jaren. Dat blijkt ook uit een reactie van de Gentse professor Vandenhoute op de beslissing van zijn vriend (en doctor) Jozef Weyns om zijn magnum opus *Volkshuisraad in Vlaanderen*, hét heemkundig werk uit de vorige eeuw, in 1971 voor te leggen aan de Rijksuniversiteit Gent voor een speciaal doctoraat. Vandenhoute raadde hem dit af:

Dat je deze materie sterk affectief benadert (...alsof de voorvaderen zelf spreken...) en niet koud-zakelijk is volkomen je goed recht. Naar mijn oordeel – en dat is helemaal niet beledigend wel integendeel! – zul jij nooit meer die emotieve afwezigheid die geëist wordt, kunnen ophalen. En dat lijkt mij ook niet nodig je daar nog voor in te spannen. Maar het is eveneens

⁵ Zie ook: Nele Provoost en Fons Dierickx, ‘Stemmen uit het veld. Een verkenning van de heemkundige praktijk in Vlaanderen’, *Tijd-Schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen* 3:3 (2013) 46-65.

⁶ Een voorbeeld hiervan is het artikel: Brecht Demasure, ‘Industriële ontwikkeling in de regio Kortrijk (1890-1970): analyse van de textiel- en metaalnijverheid aan de hand van industrietellingen’, *De Leiegouw* 54 (2012) 185-214.

⁷ Persoonlijk interview, 24 juni 2013.

⁸ Kaat Wils, ‘Geschiedenisonderwijs en erfgoed: een terreinverkenning’, *Hermes* 14 (2010), 1-6, aldaar 2.

⁹ Jo Tollebeek, *Metamorfoses van het Europees historisch besef 1800-2000* (Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Standpunten 141) (Brussel 2015) 27.

¹⁰ Dit hoeft overigens niet te betekenen dat het eindpunt niet in elkaars buurt kan liggen. Ook binnen het postmoderne historisch besef is er steeds een zekere mate van inleving noodzakelijk. Zie Tollebeek, *Metamorfoses*, 26. Terwijl ook heemkundigen zich wel bewust zijn – of toch gemaakt kunnen worden – van het feit dat de kloof tussen verleden en heden niet helemaal gedicht kan worden en dat elk verhaal over het verleden een constructie is.

¹¹ Zie ook het door Pascal Gielen aangekaarte onderscheid en de bijhorende spanning tussen het wetenschappelijk regiem en het erfgoedregiem: Pascal Gielen, *De Onbereikbare Binnenkant van het Verleden. Over de encenering van het culturele erfgoed* (Leuven 2007) 196-197.

het recht van de Fac. L.W. deze houding niet te aanvaarden voor een speciaal doctoraat...Bederf zelf niet je persoonlijke vreugde en genoegten bij het beëindigen en het publiceren van je jaren-oude zorgenkind¹²

Betrokkenheid en verbondenheid zijn dus essentieel om aan heemkunde te doen. Dat maakt dat niet alle lokale geschiedenis per definitie heemkunde is. Het hangt immers ook van de persoon van de onderzoeker zelf af: heemkundigen maken als het ware deel uit van hetgeen ze zelf bestuderen. Het besef van het belang van verbondenheid voor heemkundigen is essentieel om voorbij hiërarchische denkkaders tot een vruchtbare samenwerking te komen.

Want hoewel het feit dat mensen zich verbonden willen voelen met het verleden bepaalde risico's inhoudt,¹³ schept het tegelijk ook enorme kansen. Het PRISMA-onderzoek dat FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, in 2010 uitvoerde en meer specifiek het bevolkingsonderzoek 'Vlamingen en het verleden', toonde aan dat het brede publiek vooral interesse heeft in de geschiedenis van de eigen omgeving (straat, dorp, regio, familie).¹⁴ Het mag dan ook niet verwonderen dat de cultureel-erfgoedgemeenschap 'heemkunde' erg groot is.¹⁵ Heel wat mensen zijn, direct of indirect, met lokaal erfgoed en lokale geschiedenis bezig.

Heemkunde in Vlaanderen en Heemkunde Vlaanderen

Heemkunde in Vlaanderen leeft. Alleen al via het lidmaatschap van een heemkundige kring zijn zo'n 133 000 Vlamingen met heemkunde bezig.¹⁶ Sommigen wekelijks of zelfs dagelijks door een actief engagement in het bestuur (4350 mensen), anderen door het schrijven van artikels, het onderzoek in een archief of het ordenen van collecties in een documentatiecentrum. Niet iedereen is lid van een heemkundige vereniging. Velen houden zich op individuele basis bezig met lokaal onderzoek. Daarnaast behoren ook lokale archieven en documentatiecentra en lokale musea tot die cultureel-erfgoedgemeenschap. De mogelijkheden om met heemkunde, actief of passief, bezig te zijn, zijn legio. Voor al die mensen vormt Heemkunde Vlaanderen het 'ankerpunt'.

Gegroeid uit het Verbond voor Heemkunde,¹⁷ wordt Heemkunde Vlaanderen sinds 2002 erkend en gesubsidieerd door de Vlaamse overheid. Aanvankelijk gebeurde deze subsidiëring op basis van het decreet op de volkscultuur; later ging dit decreet op in het cultureel-erfgoeddecreet (2008; herzien in 2012) dat nog steeds van kracht is en waarbinnen Heemkunde Vlaanderen momenteel als één van de twee landelijke organisaties volkscultuur opereert.¹⁸

Heemkunde Vlaanderen is, zoals de missie luidt, 'het ankerpunt voor de cultureel-erfgoedgemeenschap heemkunde in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.'¹⁹ Als

¹² Geciteerd in: Patrick De Rynck e.a., *Achter de traditie*, 102.

¹³ Zie bv. Willem Frijhoff, 'Herdenkingsculturen tussen erfgoed en ritueel. De verleiding van het presentisme', *Jaarboek voor liturgieonderzoek* 28 (2012) 169-182, aldaar 180-181.

¹⁴ Alexander Vander Stichele, 'Vlamingen en het verleden. Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen', in: *Prisma. Analyses, visies, uitdagingen en kansen voor cultureel erfgoed in Vlaanderen (2009-2011)* 17-35, aldaar 27-28.

¹⁵ Over de term 'cultureel-erfgoedgemeenschap': zie de bijdrage van Jacqueline Van Leeuwen eerder verder (p. 77 e.v.) in deze bundel.

¹⁶ Daphné Maes, 'Heemkunde in kaart gebracht', *Bladwijzer* 3 (2011) 1-8, aldaar 2.

¹⁷ Over de geschiedenis van het in 1941 opgerichte Verbond voor Heemkunde zie onder meer: Ilse Van Hecke, *Het verbond voor heemkunde: de institutionalisering van de heemkunde in Vlaanderen* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG) (Gent 1996).

¹⁸ Naast Heemkunde Vlaanderen is ook Familiekunde Vlaanderen als landelijke organisatie volkscultuur gesubsidieerd. Het volledige decreet is te vinden op de website van het Agentschap Kunsten en Erfgoed: <http://www.kunstenenerfgoed.be/nl/beleid/wet-en-regelgeving/cultureel-erfgoeddecreet>.

¹⁹ Zie 'Missie & Beleidsplan' <http://www.heemkunde-vlaanderen.be/about-2/werking> (7 september 2015).

professionele cultureel-erfgoedorganisatie stimuleert en promoot ze heemkunde en de aandacht voor lokale en regionale geschiedenis. Dit doet ze door vorming, begeleiding en ondersteuning te bieden aan iedereen die bezig is met lokaal erfgoed en heemkunde. Zoals reeds vermeld, gaat het dan in de eerste plaats om heemkundige kringen en de provinciale koepels voor heemkunde, maar ook lokale archieven, musea en documentatiecentra, individuen en – sinds 2012 – zelfs jeugdbewegingen behoren tot de cultureel-erfgoedgemeenschap heemkunde.

Naast het ondersteunen van die cultureel-erfgoedgemeenschap heemkunde, ziet Heemkunde Vlaanderen zichzelf ook als bemiddelaar tussen de erfgoedwereld en de academische wereld. Samenwerking met universiteiten is immers een belangrijk speerpunt van de huidige werking.²⁰ Via concrete acties probeert Heemkunde Vlaanderen de kloof met de universitaire wereld te dichten en de banden aan te halen. Zo stond tijdens de jaarlijkse studienamiddag Heemkunde Actueel de wisselwerking tussen academisch onderzoek en heemkunde al meermaals centraal.²¹ Het wetenschappelijk tijdschrift *Tijd-Schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen*, dat viermaandelijks verschijnt, maakt onderzoek, concepten en methodologieën die gangbaar zijn in academisch onderzoek toegankelijk voor lokale onderzoekers. Daarbij wordt gewerkt met een redactieraad waarin naast professionele en vrijwillige erfgoedwerkers ook heel wat academici en professionele historici zetelen. ²² Via vormingsreeksen zoals ‘Hoe schrijf ik een historisch verantwoorde tekst’ probeert Heemkunde Vlaanderen bovendien amateurhistorici vertrouwd te maken met de beginselen van de historische kritiek. Van die vormingsreeksen verschenen reeds meerdere laagdrempelige artikels in het methodologisch vormingsblad *Bladwijzer*.²³ Tot slot participeert Heemkunde Vlaanderen ook geregeld als partner in projecten die door academische instellingen worden opgezet. Zo maakt Heemkunde Vlaanderen vanaf oktober 2015 deel uit van het opvolgingscomité van het internationale IMMIBEL-project. Dit project, een samenwerking van de Vrije Universiteit Brussel, de Université Libre de Bruxelles, de Universiteit Antwerpen en het Rijksarchief, wordt gesubsidieerd in het kader van de BRAIN-oproep van het Belgisch Wetenschapsbeleid (Belspo). Heemkunde Vlaanderen helpt er mee nadenken over de valorisatie en publiekvertaling van de resultaten die dit wetenschappelijk onderzoeksproject rond buitenlandse migratie in het negentiende-eeuwse België zal opleveren. Maar wat met vroegmoderne geschiedenis?

²⁰ Zo luidt een van de strategische doelstellingen uit het beleidsplan 2012-2016: ‘Heemkunde Vlaanderen stimuleert vernieuwend wetenschappelijk onderzoek binnen haar domein’. *Heemkunde Vlaanderen. Beleidsplan 2012-2016*, 65.

²¹ In 2011 bijvoorbeeld met de debatsessie ‘Heemkundige geschiedschrijving versus academische geschiedschrijving’ en in 2013 tijdens de debatsessie ‘Denk globaal, onderzoek lokaal? Uitdagingen voor het lokaal historisch onderzoek’. Van beide studiedagen verscheen achteraf een samenvatting in *Bladwijzer*, het methodologisch vormingsblad dat online beschikbaar is: Lut Bavay, ‘Academische geschiedschrijving en heemkunde: waar ontmoeten ze elkaar? Een getuigenis van een heemkundige ten velde’, *Bladwijzer* 4 (2012) 1-12 (http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/BW4_academischegeschiedschrijving.pdf) en ‘Naar een nieuwe visie op heemkunde. Verslag van de studienamiddag Heemkunde Actueel’, *Bladwijzer* 10 (2014) 5-10 (http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer_2014_1_heemkundeactueel.pdf)

²² Zie <http://www.tijd-schrift.be>

²³ Bv. Thijs Lambrecht, ‘Hoe schrijf ik een historisch verantwoord artikel? Tips voor een betere valorisatie van heemkundig onderzoek’, *Bladwijzer* 3 (2011) 1-7 (raadpleegbaar via http://www.heemkunde-vlaanderen.be/uploads/bladwijzer/bladwijzer03/bladwijzer03_lambrecht.pdf); Nico Wouters, ‘Straf- en zuiveringsdossiers na WOII als bron voor lokale geschiedschrijving’, *Bladwijzer* 5 (2012) 9-18 (raadpleegbaar via http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer5_zuiveringsdossiers.pdf); Bram Vannieuwenhuyze, ‘De stadsplannen van Jacob Van Deventer. Een schitterende bron voor de stads- en dorpsgeschiedenis’, *Bladwijzer* 4 (2012) 3-16 (raadpleegbaar via http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/bladwijzer04_vandeventer.pdf)

Vroegmoderne geschiedenis en heemkunde: een moeilijk huwelijk

Hoewel Heemkunde Vlaanderen regelmatig aandacht besteedt aan de vroegmoderne geschiedenis in haar publicaties en via lezingen op studiedagen, kan het niet ontkend worden dat veel heemkundigen een voorliefde hebben voor meer recente periodes uit de geschiedenis. Dat heeft uiteraard te maken met het reeds eerder vernoemde belang van verbondenheid. Hoe verder het verleden, hoe minder (direct) voelbaar de band ermee. Bovendien moet de onderzoeker die in het vroegmoderne verleden wil graven, toch over bepaalde vaardigheden beschikken en een aantal drempels overwinnen.

Vooreerst is er het archiefonderzoek. Elke vroegmoderne onderzoeker die zichzelf serieus neemt, bezoekt wel eens een archief. Hoeveel gegevens ook online te vinden zijn en hoe goed sommige archieven reeds via digitale weg ontsloten zijn, archiefbezoek blijft immers noodzakelijk. En wie voor het eerst een archief binnenstapt moet toch een zekere drempel overwinnen. Eens die drempel overwonnen, blijkt ook het vroegmoderne bronnenonderzoek een stuk veeleisender, niet in het minst door het schrift. Doorgewinterde heemkundigen zijn paleografie-experts en kenners van plaatselijke praktijken en structuren uit de vroegmoderne tijd, maar vóór ze die status bereiken moeten vele watertjes worden doorzwommen.

Ondanks het feit dat het minder evident is om heemkundigen warm te maken voor vroegmoderne geschiedenis, zijn er toch verschillende redenen waarom vroegmoderne academici/historici de banden met amateurhistorici dienen aan te halen. Ten eerste – maar dat beseffen de meeste historici ondertussen wel – hebben academici en professionele historici geen monopolie op de omgang met het verleden.²⁴ Het brede publiek komt op heel diverse manieren in aanraking met het verleden en ontwikkelt een ‘alledaagse historische cultuur’ die vaak erg verschilt van die van academici. Hoewel er andere wetten gelden binnen de wereld van de universiteit, lijkt het geen goed idee om de deuren van de ivoren toren dicht te houden. Niet alleen omwille van de zogenaamde maatschappelijke relevantie, maar ook gewoon omdat het publiek recht heeft op kwalitatieve geschiedenis.

Binnen dat publiek nemen heemkundigen een bijzonder positie in. Ze maken er immers niet enkel deel uit van, op lokaal vlak zijn ze bovendien belangrijke intermediairs die geschiedenis brengen en het verleden vertalen naar een nog breder publiek. Voor veel dorpsbewoners zijn het lokale tijdschrift met bijdragen over het wel en wee van het dorp in vervlogen tijden of de jaarlijkse tentoonstelling van de heemkundige kring immers de voornaamste ‘geschiedenisactiviteiten’ waaraan ze participeren. Tijdens de jaarlijkse Erfgoeddag bijvoorbeeld wordt gemiddeld 20% van alle erfgoedactiviteiten in Vlaanderen door lokale erfgoedverenigingen georganiseerd.²⁵ Zeker in kleinere gemeenten komt het publiek dat aan Erfgoeddag wil participeren haast als vanzelf bij de activiteit van de heemkundige kring terecht.

Alleen al daarom lijkt het aangewezen deze ‘makelaars’ in lokale geschiedenis te versterken, te ondersteunen en blijvend te voeden met nieuwe wetenschappelijke inzichten. Als professionele Vlaamse erfgoedorganisatie die zowel voeling heeft met de academische wereld als met de lokale erfgoedvrijwilligers wil Heemkunde Vlaanderen hierbij graag een voortrekkersrol spelen.

Heemkunde of de grote mogelijkheden van kleine geschiedenis

²⁴ Zie over de omgang met het verleden: Kees Ribbens, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000* (Hilversum 2002).

²⁵ Deze berekening is gebaseerd op cijfergegevens van de coördinatie Erfgoeddag. Met dank aan Leen Breyne van FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed.

Samenwerking tussen professionele en amateurhistorici kan op verschillende manieren. Dat het op dit ogenblik nauwelijks gebeurt, mag zelfs vreemd heten.²⁶ In andere disciplines – denk maar aan de archeologie – is de synergie tussen amateurs en professionelen veel groter. Amateurs worden er op het terrein ingeschakeld in grotere projecten.²⁷ Dat dergelijke grootschalige projecten waarbij academici en amateurhistorici samenwerken kunnen slagen, blijkt uit verschillende buitenlandse voorbeelden.²⁸ Heemkunde Vlaanderen zou door de gerichte begeleiding van lokale onderzoekers (vormingsreeksen, begeleiding-op-maat, beantwoorden van vragen) een faciliterende rol kunnen spelen in dergelijke samenwerkingsprojecten.

Er zijn echter een aantal belangrijke randvoorwaarden om dergelijke projecten te laten slagen. Ten eerste is er nood aan een mentaliteitswijziging. Niet alleen bij de academici, maar zeker ook bij de heemkundigen. Het ideaal van de historicus die op zijn of haar eentje in afzondering een boek schrijft, is immers ook voor vele heemkundigen nog steeds richtinggevend. Zo merkte een lokale onderzoeker op dat heemkundigen vaak mensen zijn ‘die graag alleen bezig zijn, in hun archief bezig zijn [...]. Dat is voor mij ook zo’.²⁹ Die houding maakt het niet altijd eenvoudig om heemkundigen in een groter project in te schakelen. Wanneer dan toch een groter project wordt opgezet, gebeurt het niet zelden dat heemkundigen als goedkope historische klusjesmannen worden ingezet die vooral uitvoerend werk dienen te verrichten. Terugkoppeling over het grotere geheel en nadenken over een return op lokaal vlak zijn nochtans essentieel. Heemkundigen dienen daarbij steeds op hun eigen merites beoordeeld te worden. Hun kennis van het lokale bronnenmateriaal is er zeker één van.

Ook bij professionele historici is echter een andere *mindset* nodig. Tegenover heemkundigen en lokale onderzoek meer in het algemeen bestaat niet zelden een zeker *dédain*. Een opwaardering van lokale geschiedenis binnen het (universitaire) curriculum kan de appreciatie voor en de status van lokaal onderzoek(ers) zeker doen toenemen. In dat verband pleit Heemkunde Vlaanderen ervoor om in de vele historische ateliers en seminaries studenten met lokale geschiedenis te laten kennismaken. Deze onderwerpen zijn niet alleen inhoudelijk interessant, ze brengen studenten ook in contact met heemkundigen en lokale documentatiecentra wat tot een boeiende kruisbestuiving kan leiden. Helemaal interessant wordt die kruisbestuiving wanneer studenten hun resultaten niet zozeer in een paper, maar in een artikel dienen te presenteren. Enkelen onder hen houden er op die manier misschien een eerste publicatie aan over, terwijl heemkundige kringen maar wat graag kwalitatieve artikels voor hun tijdschrift of jaarboek zullen aannemen.

In de ca. 430 lokale periodieken die Vlaanderen rijk is, verschijnt bovendien heel wat interessant lokaal onderzoek.³⁰ Uiteraard moeten studenten tijdens hun opleiding het onderscheid leren maken tussen een artikel in een *peer-reviewed* tijdschrift en een lokale bijdrage door een amateurhistoricus.

²⁶ Een uitzondering is Itinera Nova, een project van het Leuvense stadsarchief, waarbij vrijwilligers helpen bij het transcriberen van de registers van de Leuvense schepenbank: www.itineranova.be (17 september 2015).

²⁷ Zo werken professionele en amateurarcheologen bijvoorbeeld nauw samen binnen de A.V.R.A., de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie: <http://www.avra.be>. Ook het Community Archeology Project in Leffinge, waarbij dorpsbewoners onder leiding van een archeologisch team van de VUB de site van een afgebrande pastorie ontsluiten, is een mooi voorbeeld van samenwerking tussen vrijwilligers en professionelen: <http://exsitu.be/posts/de-pastorie-van-leffinge-een-experiment-in-community-archaeology> (12 augustus 2015).

²⁸ Bijvoorbeeld het Kingston Local History Project van de Faculteit Letteren en Sociale Wetenschappen van de University of Kingston London. Deze universiteit werkt nauw samen met vrijwilligers bij het verzamelen van data: <http://fass.kingston.ac.uk/research/historical-record/volunteers/> (7 september 2015).

²⁹ Persoonlijk interview, 21 juni 2013.

³⁰ Cijfergegevens over heemkundige publicaties zijn onder andere te vinden in Rob Bartholomees, ‘Heemkundeartikels.be, een databank boordevol heemkundige artikels’, *Bladwijzer* 14 (2015) 21-28.

Toch kunnen veel van die lokale bijdragen vaak onverwachte vondsten opleveren of hen op het spoor zetten van lokaal aanwezig bronnenmateriaal. Maar onbekend is vaak onbemind. In 2015 lanceerde Heemkunde Vlaanderen daarom de heemkundige artikelendatabank, www.heemkundeartikels.be, waarin lokale periodieken doorzoekbaar worden gemaakt op artikelniveau.

Naast een handig zoekinstrument kan deze databank ook als voorbeeld gelden van hoe vrijwilligers en professionele historici elkaar kunnen vinden met de hulp van een intermediair zoals Heemkunde Vlaanderen. De databank komt immers tot stand dankzij de inbreng van vele vrijwilligers die via een decentrale invoer hun tijdschrift of jaarboek doorzoekbaar kunnen maken via de artikelendatabank. Heemkunde Vlaanderen coördineert en voorziet in opleidingssessies en een laagdrempelige handleiding. Op termijn kan deze artikelendatabank heel wat gunstige effecten genereren. Voor de onderzoeker is de meerwaarde duidelijk: onderzoek dat tot hertoe stevast onder de radar bleef omdat het opsporen ervan te arbeidsintensief was, kan nu met één simpele zoekactie worden getraceerd. Hopelijk leidt dit eveneens tot een groter gebruik van lokale bijdragen in academisch onderzoek. Naast het vergroten van de zichtbaarheid van lokaal onderzoek (en wie weet ook lokale documentatiecentra als bewaarplaats van deze publicaties), zal deze databank vrijwilligers hopelijk ook sensibiliseren rond het belang van uniforme registratie.

De artikelendatabank is maar een voorbeeld van hoe Heemkunde Vlaanderen probeert om de kloof tussen lokale onderzoekers en professionele historici kleiner te maken. Daarnaast wil ze blijven investeren in ontmoetingsmomenten, studiedagen en andere fora (zoals *Tijd-Schrift*) waarop historici in debat kunnen treden met het brede publiek. En ondertussen dromen we stiekem van grotere projecten waarin heemkundigen en academici van elkaar kunnen leren...

Tot slot

In een recent essay legt historicus Jo Tollebeek 'de conjunctuur van het historisch besef' bloot.³¹ Daarbij gaat het in essentie niet enkel over het verleden, maar vooral ook over het heden, of beter: over de band tussen heden en verleden. Onze omgang met het verleden – en per definitie ook die van onze voorgangers – leert immers vaak minstens evenveel over het heden. Ze is gekleurd door de context waarin we leven. Het 'postmodern historisch besef', dat Tollebeek als het huidig historisch besef omschrijft, wordt gekenmerkt door afstand: 'Innige verbondenheid met het verleden of hang naar tradities is dat historisch besef niet langer eigen. Het meet integendeel de afstand en trekt daaruit de conclusies: het verleden wordt een vreemd verleden, de geschiedenis herinnering'.³²

Die vaststelling staat haaks op de titel van deze bijdrage en op het wezen van heemkunde. Betrokkenheid en verbondenheid (ook met het verleden) zijn net essentieel voor heemkundigen. In zekere zin is het historisch besef van de erfgoedpraktijk, waartoe ook heemkunde behoort, daarom niet postmodern (zoals van academische historici), maar laatmodern.

Hoe het ook gecategoriseerd wordt, het mag duidelijk zijn dat heemkunde en academische geschiedenis 'anders' zijn, vanuit een ander paradigma vertrekken. Het besef daarvan én het loslaten van hiërarchische denkkaders daarrond zijn essentieel om een vruchtbare samenwerking tot stand te kunnen brengen. Het belang van verbondenheid creëert voor vroegmoderne historici bovendien nog een extra drempel bij het bereiken van een breed publiek. Hoe verder het verleden, hoe moeilijker om het publiek met het onderwerp te verbinden. Niettemin zijn er nog heel wat mogelijkheden om amateurs en professionelen rond het vroegmoderne verleden te 'verbinden'. Bemiddelaars, zoals Heemkunde Vlaanderen, proberen de kloof met de lokale makelaars zoals amateurhistorici en het

³¹ Tollebeek, *Metamorfoses*.

³² *Ibidem*, 23.

brede publiek te helpen dichtten. En als heemkunde dan hip zou worden, dan is dat mooi meegenomen...